

yaptığı gibi bir mevzu indeksi yapmak (s. 181), istenilen gayeyi daha iyi temin eder. Çünkü eserler mevzularına göre tasnif edilirken, bir çoklarının iki veya daha çok zümreye girebileceği her zaman görülmektedir. Aynı eseri, tavsif esnasında, iki yerde göstermek mümkün olmadığı halde, mevzu indeksinde, müracaatlar halinde, istenildiği kadar zümre içinde zikredilebilir. Binaenaleyh, kitapları iyi tasnif edilmemiş olan ve bir çokları ilmi eserlerde yer almış olduklarından numaralarının değiştirilmesi mümkün ve doğru olmayan kütüphanelerimizin katalogları yapılırken, takip edilecek en doğru usul E. Rossi'nin usulüdür.

E. Rossi'nin eserinde, kusur olarak, belki çok nadir olan bir kaç matbaa yanlışlığı gösterilebilir. Meselâ 'arş yerine 'ars gibi (s. 156). Fakat bunlar kolayca farkedilmekte olduğundan, burada tashihine ve sayılmasına lüzum yoktur. Yukarıki mütalâalardan anlaşılacaktır ki, E. Rossi'nin eseri, doğru ve sağlam easslara göre hazırlanmış ve hakikaten gayesine erişmiş bir eser sayılabileceği gibi, bizim kütüphanelerimizin, ileride yapılacak ilmi katalogları için de nümüne alınması icap edebilir.

A. Ates

Mahmut b. Muh. al-muştahir bi'l-Karîm al-Aksarayî Musâmerat al-ahbâr ve musâyarat al-ahyâr. Musâmerat ül-ahbar, Mogollar zamanında Türkiye Selçukluları tarihi. Mukaddime ve haşiyelerle tashih ve neşreden Dr. Osman Turan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Bsmv., 1944 (Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, 3. seri, No. 1).

Çok kıymetli yayın ve çalışmalarıyla Türk tarihinin daha iyi tetkikini temine çalışan Türk Tarih Kurumu, bu gayeye erişmek için, yayınladığı serilere bir yenisini daha katmıştır: Seri III: Metinler serisi. Dr. Osman Turan'ın «Aksaraylı Mehmet oğlu Kerimüddin Mahmud'un «Musâmerat ül-Ahbâr» ı işbu serinin ilk eseridir.

Eser iki kısımdır: 1 — Türkçe mukaddime, 2 — asıl metin. Mukaddime kısmı, esas mevzu ile çok sıkı bir alâka göstermeyen ve Selçuklular devleti, Türklerin müslüman milletler arasındaki mevki, tarihî rolü ilâh... gibi meselelerden bahseden bir önsözle başlar (s. 1 - 27). Bundan sonra, Musâmerat al-ahbâr ve ondan edilen istifadeler (s. 28 - 32), müellif (s. 32 - 40), eserin kaynakları ve kaynak olduğu eserler (s. 41 - 45), eserin kıymeti (s. 46 - 50) anlatılır ve nihâyet nüshaları tavsif edilir. Metne gelince, bu Musâmerat al-Ahbâr'ın birinci ve ikinci fasılları hariç — takriben 60 sahife kadar

olup takvim ve, Bağdad'ın zaptına kadar, islâm tarihinden bahseden bir kısım — diğer kısımlarının tam olarak tenkitli neşridir.

Mukaddime kısmında, pek güzel bir şekilde işlenmiş ve anlatılmış mevzular, burada tekrar edilecek değildir. Şu kadar söyleyelim ki, Aksarayî eserinde, nâşirin de tesbit ettiği gibi (s. 39), bir tarihçiden ziyade bir hatıra müellifi gibi görünmektedir. Onun, uzun müddet, elli yıl kadar, hükûmet kalemlerinde çalıştığı, devrin ileri gelenlerinin maiyetinde bulunduğu, Muciraddin Amîr-şah'ın maiyetinde iki defa İlhanların yanına gittiği, yüksek maliye memurluklarında, Selçuk ülkesi vakıfları mütevelliliğinde bulunduğu göz önüne getirilecek olursa, onun hatıra mahiyetindeki bu tarihinin, asıl tarihî eserlerinden çok dahâ kıymetli olacağı hemen görülür: Tarihî eserlerin, sırf vukuatı tesbit etmesine, yeni bir tarihçiyi daha çok alâkadar eden bir çok meseleleri bir tarafa bırakmasına mukabil, böyle eserler o devirleri gözümüzün önünde canlandırır ve tarihî reconstructionlarda daha çok işe yarar; okuyucu için de ibretli, heyecanlı, bazen güldüren, bazen düşündürülen, şahsiyetleri hakikî hayattan alınmış bir roman gibidir. O halde Musâmarat al-ahbâr bir taraftan edebî bir eser, diğer taraftan da kıymetli bir tarih, üstelik devrinin hemen hemen yegâne menbaıdır. İşte bu kıymetli eser, ilim âleminde epeydenberi malûm ve bu kadar mühim olmasına rağmen, dünyada, yalnız İstanbul'da iki nüshasının mevcut bulunması yüzünden, şimdiye kadar bütün âlimlerin istifadelerine açılmış değildir.

İşte Dr. Osman Turan'ın bu neşri, hem eski bir eseri ihya etmiş, hem de âlimlerin bu eserden kolaylıkla istifade etmelerine imkân vermiş olmaktadır.

Bu mühim eserin metninin bir tek müstensihin kaleminden çıkmış, yalnız iki nüshasının bulunması (AS. 3143 ve Yeni Cami 827), bu nüshalardaki yazıların çok yerde noktasız ve okunamaz bir halde olması, yapılan işin güçlüklerini göstermeğe kâfidir. Buna bir de Aksarayî'nin üslûbunun güçlüklerini ilâve etmelidir. Onun dili, bilhassa kendi maceralarını anlattığı yerlerde, canlı, akıcı ve sevimli ise de, devrinin diğer tarihleri gibi ve zaten bekleneceği veçhile, umumiyetle ağırdır. Aksarayî'nin yine, devrinin modasına uyarak, eserine serpiştirdiği ve yazının fenalığı yüzünden okunamayan arapça ve farsça şüirler bu güçlüğü bir kat daha arttırmaktadır.

Bütün bunlara bakarak, Dr. Osman Turan'ın bu neşrini takdir etmemek ve eserde göze çarpan bazı kusur ve hataları hoş görmemek kabil değildir. Şu kadar var ki tenkidli neşir usullerini iyi ve sabırla tatbik etmek, nâşiri bu kusurların çoğundan kurtarabilirdi. Bir az

ileride bir kaç misali gösterilecek olan bu yanlışlıkları anlatmadan önce, yukarıda anlatılan güçlüklerin ne suretle halledilebileceğini izah lâzımdır:

1 — Mevcut iki nüsha, bizzat müellifin yazmış olduğu nüshadan kopya edilmiş olduğundan, metni tesis için elimizde sağlam esaslar vardır. Yazı güçlükleriyle metinde geçen şiirlerin tashihine gelince, bunlar mukaddimede bahsedilmemesine rağmen, naşirin de bildiğini tahmin ettiğimiz, ikinci derecedeki diğer iki nüsha vasıtasıyla tashih edilebilirdi: Ali Emiri Efendi Kütüphanesinde (Nr. 111 - 112) bulunan nüsha ile rahmetli İsmail Saib'in tashihlerini ihtiva eden ve hususî bir elde bulunduğu söylenen nüsha. Evvelce de kaydedildiği gibi, bu nüshalar asıl metnin tesisinde çok faydalı olmamakla beraber, okumadaki güçlükleri halletmeğe ve bu neşirde yanlış kalan şiirlerin tashihinde çok işe yarar.

2 — Şiirlerin tashihinde, evvelâ kaili, sonra yeri tesbit edilir ve bu suretle bulunan tâlî rivâyetle mukabele edilerek tashih edilir. İlk bakışta bu iş çok güç, hattâ imkânsız görünürse de, Aksarayî zamanındaki bir münevverin şiir dağarcığında neler bulunabileceği düşünülürse, kolayca halledilir: şimdiye kadarki tecrübeler göre, bu gün elimizde bulunan bir kaç mecmua ile «şavahid» şerhlerindeki şiirler ve meşhur arap şairi Mutanabbî'nin Dîvân'ı. (s. 41'deki şiirin Matabbî'nin olduğunu söylüyorsa da, mukabele etmediği için, iki yanlış kalmıştır: V â k i f a n, doğrusu V â s i k a n, 2 — t a r â, doğrusu y a r â).

3 — Nihayet bunlara Aksarayî gibi bir münevverin vezinsiz şiir söyleyemeyeceği, arapça gramer kaidelerine yanlış yapmayacağı gibi hususları da ilâve etmek lâzımdır. Şiirlerde vezin ve gramer kaidelerine uymayan yerler, doğrudan doğruya, halledilmelidir.

Bu esaslar gözönünde bulundurularak neşre bakıldığı zaman, müstensihte bile bulunması şüpheli olan bazı yanlışlar görülür. Meselâ, s. 159 daki şiiri alalım; bu şiir metinde de yazılı olduğu gibi meşhur Kabus b. Vaşmgîr'indir. Bu kadarı malûm olduktan sonra, şiirin tashihi kolaydır. Çünkü bu şiiri bir çok başka eserlerde bulmak ve onlara bakarak tashih etmek mümkündür (Meselâ Abû Hilâl al-'Askarî, K i t a b a l - M a ' â n î, c. I, s. 251). Bu şiirlerdeki yanlışlar şunlardır:

1. Beyitte: g a y y a r a n â, mâna vermiyor ve her iki yazmada da böyle olduğu şüpheli, doğrusu: ' a y a r a n â.

2. Beyitte y e k û n yanlış, zaten faili müennes olduğundan t a k û n lâzımdır.

Aynı beytin ikinci mısrasında: a z - z a r a r yanlış, doğrusu z a - r a r.

3. Beyitte: ya 'lû h u yanlış, doğrusu ya 'lû 'dur.

Aynı beyitte: c i y a f a n yanlış, çünkü meful değil, faildir; doğrusu c i y a f u n.

4. Beyitte y a n k a s i f u yanlış, evvelâ vezin bozuluyor, sonra arapçada böyle yerlerde inkisâf değil kûsûf kullanılır; doğrusu y a k - s a f u 'dur. Bu doğru rivayet A nüshasında varken alınmamış (bak. not 6).

Uşulsuz yapılan bir işin insanı nasıl hatalara götüreceğini gösteren daha başka misaller bulmak mümkünse de, bir fikir edinmek için bu kadari kâfidir.

Metin kısmındaki notlara gelince, her sahifede lüzumsuz olan «kırmızı mürekkeple» cümlesi görülür. Halbuki böyle hususiyetler bir defa nüsha tavsifinde söylenir, bir daha tekrar edilmez. Bundan başka mânasız nüsha farklarını kaydetmek lüzumu yoktur. Bazı yerlerde bazı ıstılâh ve şahsiyetler hakkında malûmat verildiği halde, izahı daha çok icap ettiren kelimeler izahsız bırakılıyor.

Bu neşrin bir kusuru daha vardır ki o da, metnin neşir tarafından ne dereceye kadar anlaşıldığı hakkında bir fikir vermemesidir. Yalnız bir yerde (s. 62) iki istifham ile bir notta da «mânası anlaşılammıştır» cümlesini görebildik. S. 62 deki birinci istifham «nahh u kamhâ Antali» kelimelerinin yanına konulmuştur. Halbuki bu kelimelerin mânası vazıhtır: **Dozy**'nin **Supplément**'ına bakılırsa nahh ile kamhânın birer nevi kıymetli dokuma olduğu görülürdü. İkinci istifhmin yanında bulunduğu kelime ile neşirin anlamadığı cümle hakikaten anlaşılmıyor.

Bu basmanın eserin anlaşılmasını ne dereceye kadar kolaylaştırdığı da tetkik edilmeğe değer. Bu bakımdan böyle bir neşirden beklenebilecek netice elde edilmiş görünmüyor: Neşirde noktalama işareti olarak yalnız virgül kullanılmıştır, fakat bir çok yerlerde, tam cümle sonlarında, virgül olmadığı halde, mütemmim veya mevsul bir cümlenin sonunda virgül vardır (Bak. Meselâ s. 36 - 38 deki virgüller). Bundan başka Tarih Kurumu'nun o güzel matbaasında harekeli harflerin bulunmaması, neşirin metni okumakta çektiği güçlüklerin, bütün okuyucular tarafından da çekilmesine sebep olmaktadır.

Bu noksan listesi, biraz daha uzatılabilirse de lüzumsuzdur ve bunlara rağmen Türk tarihinin bu kıymetli kaynağını herkesin istifade edebileceği bir hale getiren neşirle Türk Tarih Kurumu'na teşekkür etmek lâzımdır.

Ahmed Ateş

15/XI/1948